

Tadeusz Borys, Małgorzata Markowska
Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

SPOŁECZNE WSKAŹNIKI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

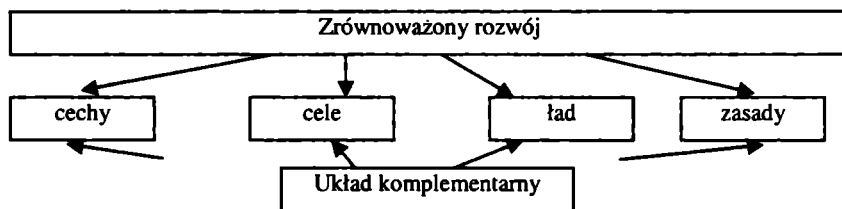
1. Kwantyfikacja wskaźnikowa jako nowa forma promocji koncepcji zrównoważonego rozwoju

Aby zrównoważyć rozwój, polityka musi być formułowana i implementowana na każdym poziomie zarządzania (międzynarodowym, narodowym, regionalnym i lokalnym), a postęp w kierunku dochodzenia do zrównoważonego rozwoju musi być mierzalny. Mierzalność zrównoważonego rozwoju (ZR) ma zatem kluczowe znaczenie. Jest to wyjątkowo trudny problem, ponieważ mierzalność żąda wymiernego spojrzenia na to, co w praktyce znaczy ta koncepcja rozwoju. Dodatkową komplikacją jest to, że na międzynarodowym poziomie spojrzenie na ZR w kontekście mierzalności musi być odpowiednio zinterpretowane przez poszczególne kraje. Innymi słowy, międzynarodowa mierzalność ZR żąda międzynarodowej zgody co najmniej w odniesieniu do „rdzenia” (istoty) koncepcji ZR, czyli najważniejszych czynników decydujących, czy rozwój ma cechy rozwoju zrównoważonego. Potrzeba i konieczność mierzalności stają się bardzo ważne jako nowa strategia promocji zrównoważonego rozwoju. Taki pogląd jest coraz bardziej powszechny w strukturach i krajach członkowskich Unii Europejskiej (por. [*Sustainable Development... 2004*]).

2. Możliwe „języki” wyrażania istoty zrównoważonego rozwoju

Istotę kategorii zrównoważonego rozwoju można wyrażać w różnych językach: jako zbiór cech, celów, zasad lub jako ład zintegrowany (por. rys. 1). W ujęciu pierwszym mówimy o **cechach** równoważenia, trwałości i samopodtrzymywania rozwoju, w ujęciu drugim zaś zrównoważony rozwój to sposób dochodzenia do pewnych stanów pozytywnych

nych, czyli **celów**. W tym sensie wskaźniki ZR powinny obiektywizować oceny osiągnięcia celów wyznaczonych w podstawowych dokumentach strategicznych każdego poziomu zarządzania (krajowego, regionalnego itp.). W identyfikacji wskaźnikowej koncepcji zrównoważonego rozwoju szczególną rolę odgrywa „język” **zasad**, czyli wyrażenia podstawowego znaczenia ZR przez swoiste kodeksy, którymi powinny się kierować społeczności i decydenci w realizacji tej koncepcji. Zasady są głównym, selekcyjnym sprawdzianem (podstawowym „filtrem”), czy deklaracja realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju, zawarta w celach polityk (strategii, programów itp.), jest zgodna z istotą tego rozwoju. W ostatnich latach rozwój zrównoważony jest także coraz częściej interpretowany jako **ład zintegrowany**, w którym istotną rolę – obok ładu gospodarczego i środowiskowego – odgrywa **ład społeczny**.

Rys. 1. Sposoby wyrażania istoty zrównoważonego rozwoju
 Źródło: opracowanie własne, por. też [Wskaźniki ekorozwoju ... 1999].

Wszystkie te ujęcia można oczywiście połączyć w jedną definicję, co ma miejsce m.in. w polskiej ustawowej definicji zrównoważonego rozwoju. Zgodnie z nią ZR to taki „rozwój społeczno-gospodarczy, w którym, w celu zrównoważenia szans [cecha – przyp. autorski] dostępu do środowiska poszczególnych społeczeństw i ich obywateli – zarówno współczesnych, jak i przyszłych pokoleń [zasada sprawiedliwości międzygeneracyjnej – przyp. autorski], następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej [ład zintegrowany – przyp. autorski] oraz trwałości [cecha – przyp. autorski] podstawowych procesów przyrodniczych” [Prawo ochrony]. W definicji tej są wyraźnie eksponowane aspekty społeczne rozwoju.

3. Społeczne aspekty rozwoju w celach milenijnych

III Szczyt Ziemi w Johannesburgu zakończony we wrześniu 2002 r. stanowił jedno z największych wydarzeń politycznych, zrealizowanych na początku XXI w. pod auspicjami ONZ. Szczyt stał się miejscem konfrontacji poglądów o sposobach rozwiązania najważniejszych problemów ekologicznych, ekonomicznych i społecznych ludzkości. Dyskutowano o trudnościach, przed jakimi staną ludzie w najbliższych kilku dekadach.

W tym kontekście problem parametryzacji zobowiązań Polski, wynikających ze Szczytu Ziemi, to jedno z najważniejszych wyzwań analizy wskaźnikowej. Zobowiązania te wynikają także z potrzeby realizacji milenijnych celów rozwoju, określonych na

Tabela 1. Milenijne cele rozwoju

Cele	Powiązanie z ładem
Ograniczenie ubóstwa	ład społeczny i gospodarczy
Zwiększenie liczby osób z wyższym wykształceniem	ład społeczny
Promocja równości płci i zwiększenia szans kobiet	ład społeczny
Poprawa zdrowia ludności i zmniejszenie śmiertelności dzieci	ład społeczny
Poprawa zdrowia rodziców	ład społeczny
Budowa stabilnego i sprawnie funkcjonującego systemu demokratycznego popieranego przez większość społeczeństwa	ład społeczny
Dostępność podstawowych udogodnień w gospodarstwach domowych	ład społeczny i gospodarczy
Zapewnienie zrównoważonego rozwoju	ład środowiskowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Opracowanie modelu ... 2004].

konferencji międzynarodowej, zorganizowanej w Nowym Jorku w 2000 r., czyli dwa lata przed III Szczytem Ziemi. Ich analiza (por. tab. 1) uwidacznia znaczenie, jakie nadaje się społecznym celom rozwoju w skali globalnej. Wykazują one dużą zbieżność z celami deklaracji i programu działań Światowego Szczytu Rozwoju Społecznego zorganizowanego prawie dziesięć lat temu w Kopenhadze (por. [Deklaracja i program... 1997]).

4. Społeczne wskaźniki w systemach monitoringu strategii rozwoju Unii Europejskiej

Od roku 2000 prace Komisji Europejskiej nad wskaźnikami dotyczą tworzenia systemu monitorowania realizacji dwóch strategii: Strategii lizbońskiej (raporty wiosenne) i Strategii zrównoważonego rozwoju UE.

Tabela 2. Krótka lista wskaźników do Raportu wiosennego monitorującego Strategię lizbońską

Wskaźniki strukturalne Strategii lizbońskiej	Ład
PKB <i>per capita</i>	G, S
Produktywność siły roboczej	G
Stopa zatrudnienia w gospodarce	G, S
Stopa zatrudnienia pracowników starszych (w powiązaniu ze spójnością społeczną)	G, S
Wydatki na zasoby ludzkie (wydatki publiczne na edukację)	S
Wydatki na badania naukowe	G, S
Wydatki na rozwój technologii informatycznej	G, S
Integracja rynku finansowego (zbieżność stopy procentowej pożyczek bankowych)	G
Stopa zagrożenia ubóstwem	S
Długotrwałe bezrobocie	S
Rozproszenie regionalne stopy zatrudnienia	G
Energochłonność gospodarki	Ś
Emisja gazów cieplarnianych	Ś
Wielkość transportu w stosunku do PKB (miara odłączenia wzrostu transportu towarowego od wzrostu PKB)	G, Ś

G – ład gospodarczy, S – ład społeczny, Ś – ład środowiskowy.

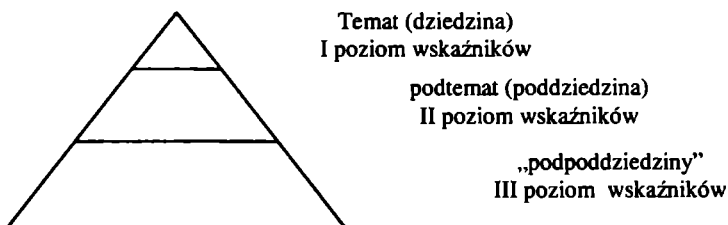
Źródło: opracowanie własne na podstawie [Communication from ... 2003].

W Strategii lizbońskiej główne problemy rozwoju są zebrane w 6 następujących grupach tematycznych: „ogólne tło gospodarcze”, „zatrudnienie”, „innowacje i badania naukowe”, „przemiany gospodarcze”, „spójność społeczna” i „środowisko”. W 2003 r. do prezentacji stopnia osiągania celów strategii wybrano 14 wskaźników strukturalnych wymienionych w tab. 2.

W Strategii zrównoważonego rozwoju UE wyodrębniono 10 grup tematycznych wskaźników, takich jak: „rozwój gospodarczy”, „zdrowie publiczne”, „ubóstwo i wykluczenie społeczne”, „starzenie się społeczeństw”, „zmiany klimatyczne i energia”, „wzorce produkcji i konsumpcji”, „zarządzanie zasobami naturalnymi”, „transport”, „dobre zarządzanie” i „globalne partnerstwo”. Wymienione bloki, a szczególnie: „zdrowie publiczne”, „ubóstwo i wykluczenie społeczne” oraz „starzenie się społeczeństw”, dotyczą zagadnień związanych ściśle z ładem społecznym. Jednak również w innych, wydzielonych grupach tematycznych można zidentyfikować wskaźniki, które w dużym stopniu wiążą się z tym ładem. Taka sytuacja wynika nie tyle z braku precyzji w określaniu zakresów poszczególnych grup, co z naturalnego przenikania się życia gospodarczego (ładu gospodarczego) i jakości środowiska (ładu środowiskowego) z różnymi aspektami sfery społecznej.

5. Dekompozycja tematyczna i wskaźnikowa ładu społecznego – kilka ilustracji praktycznych

Do każdej grupy tematycznej wydzielonej w Strategii zrównoważonego rozwoju UE opracowano wskaźniki usytuowane na różnych poziomach szczegółowości. Przy tworzeniu trypoziomowej piramidy wskaźników (por. rys. 2) przyjęto założenie, aby na najwyższym poziomie agregacji liczba wskaźników zawierała się w granicach od 10 do 20; obecnie opracowano już 11 wskaźników głównych, a 5 jest w trakcie uzgodnień przez grupę roboczą *Task Force*. Na poziomie drugim piramidy przyjęto, że liczba wskaźników powinna się mieścić w granicach od 30 do 40 wskaźników; opracowano już 32 wskaźniki podstawowe, a pozostałe są jeszcze dyskutowane w grupie roboczej. Należy też zwrócić uwagę, że liczebność zbioru wskaźników poziomu najniższego nie jest z góry limitowana. Liczba tych mierników zależy tylko od dostępności danych.

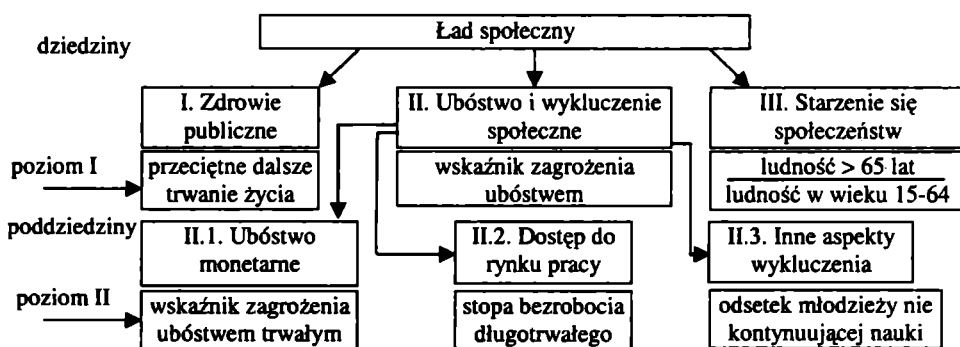
Rys. 2. Poziomy agregacji wskaźników

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Preliminary List... 2004].

Do statystycznego opisu dziedziny „ubóstwo i wykluczenie społeczne” wybrano wskaźnik poziomu pierwszego – „zagrożenie ubóstwem” W tej dziedzinie wyodrębniono trzy poddziedziny, generujące wskaźniki poziomu drugiego, a mianowicie:

- ubóstwo monetarne, którego dobrym miernikiem jest m.in. wskaźnik zagrożenia ubóstwem trwałym,
- dostęp do rynku pracy, z egzemplifikacją w postaci stopy długotrwałego bezrobocia,
- inne aspekty wykluczenia, które są mierzone m.in. odsetkiem młodzieży nie kontynuującej nauki (w ogólnej liczbie ludzi młodych).

Praktyczną realizację opisanego podziału na dziedziny i poddziedziny oraz przykładowe wskaźniki z trzeciego poziomu, proponowane do opisu ładu społecznego, przedstawiono na rys. 3 i 4.

Rys. 3. Wybrane wskaźniki ładu społecznego – poziomy I i II
 Źródło: opracowanie własne na podstawie [Preliminary List... 2004].

Rys. 4. Wybrane wskaźniki ładu społecznego z dziedziny „ubóstwo i wykluczenie społeczne” – wszystkie poziomy piramidy

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Preliminary List... 2004].

W dziedzinie „dostęp do rynku pracy” na poziomie trzecim kwantyfikacją tego problemu są przede wszystkim takie wskaźniki, jak: stopa bardzo długiego bezrobocia (ponad 2 lata), gospodarstwa domowe bez osób pracujących i wskaźnik zagrożenia ubóstwem wśród pracujących.

Ubóstwo i zjawisko bezrobocia to dwa najważniejsze społeczne wskaźniki zrównoważonego rozwoju powiązane wyraźnym związkiem przyczynowo-skutkowym. W analizie wskaźnikowej P–S–R (przyczyna–stan–reakcja)¹ przyjmuje się, że mierniki ubóstwa to wskaźniki „stanu”, a mierniki bezrobocia to podstawowe wskaźniki „przyczyn”.

W wielu krajach, także w zjednoczonej Europie, obserwuje się tendencję do wzrostu poziomu bezrobocia, zwłaszcza bezrobocia trwającego powyżej 12 miesięcy, mierzonego wskaźnikiem stopy bezrobocia długotrwałego. Zróżnicowanie wartości tego wskaźnika w krajach UE w latach 2001-2003 przedstawia tab. 3.

Tabela 3. Długotrwałe bezrobocie w krajach UE w latach 2001-2003 – wybrane parametry

Wskaźnik	Rok	Średnia		Maksymalnie w UE (kraj)	Minimalnie w UE (kraj)	Polska
		EU-15	EU-25			
Stopa długotrwałego bezrobocia	2001	3,1	3,8	11,4 (Słowacja)	0,6 (Luksemburg)	9,3
	2002	3,1	3,9	12,2 (Słowacja)	0,7 (Luksemburg))	10,8
	2003	3,3	4,0	12,1 (Słowacja)	0,8 (Luksemburg)	10,7

Źródło: opracowanie na podstawie [<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public...>; <http://europa.eu.int/comm/eurostat/structuralindicators>; [http://europa.eu.int/comm/lisbon ...](http://europa.eu.int/comm/lisbon...)].

Inny społeczny wskaźnik zrównoważonego rozwoju – „przeciętne dalsze trwanie życia” – (por. rys. 3) dla mężczyzn kształtuje się na najniższym poziomie w Estonii (65,3 roku), a na najwyższym – w Szwecji (77,7). Przeciętny wskaźnik w UE-15 wynosi 75,8 roku, a w krajach Unii w obecnym kształcie – 74,8 roku. Obecnie w Polsce wskaźnik ten wynosi 70,4 roku.

Przedział zmienności „przeciętne dalszego trwania życia” dla kobiet wyznaczają inne kraje. Najkrócej żyć będą obecnie rodzące się Łotyszki (76,8 roku), a najdłużej – Hiszpanki (83,5). Przeciętna długość życia kobiet w krajach UE-15 wynosi 81,6 roku, dla krajów UE-25 – 81,1 roku. W Polsce wskaźnik ten wynosi 78,7 roku. Indykator ten, bez względu na płeć, nieznacznie rośnie z roku na rok.

6. Zakończenie

1. Społeczne wskaźniki monitorowania Strategii zrównoważonego rozwoju UE powinny mieć kluczowe znaczenie dla budowy systemu polskich społecznych wskaźników zrównoważonego rozwoju. Powinny być one analizowane łącznie ze wskaźnikami strukturalnymi, służącymi monitorowaniu Strategii lisbońskiej.

¹ Na przykład w propozycjach systemów wskaźników ONZ i OECD (por. pracę [Wskaźniki ekorozwoju ... 1999]).

2. Utworzenie jednej, uniwersalnej listy wskaźników ładu społecznego, jako podzbioru wskaźników zrównoważonego rozwoju, jest nadal problemem otwartym.
3. Wskaźnikowe określanie istoty ładu społecznego wymaga tworzenia indykatów na wielu poziomach agregacji. Trzy-poziomowa piramida wskaźników, proponowana przez grupę roboczą UE – *Task Force* – wyznacza kierunek dalszych badań nad społecznymi wskaźnikami zrównoważonego rozwoju.
4. Wartości społecznych wskaźników zrównoważonego rozwoju w krajach UE nadal wykazują duże zróżnicowanie.

Literatura

- Communication from the Commission. Structural indicators*, Commission of the European Communities, COM(2003) 585 final, Brussels 2003.
- Deklaracja i program działań światowego szczytu rozwoju społecznego*, Kopenhaga, 6-12 marca 1995, UNDP, Warszawa 1997.
- <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-catalogue/ENcatalogue=Eurostat>.
- <http://europa.eu.int/comm/eurostat/structuralindicators>.
- http://europa.eu.int/comm/lisbon_strategy/pdf/statistical_annex_en.pdf.
- Opracowanie modelu wdrożeniowego wskaźników zrównoważonego rozwoju w ramach banku danych regionalnych na poziomie kraju. Synteza raportu*, red. T. Borys, FK-ROE, Jelenia Góra-Warszawa 2004.
- Prawo ochrony środowiska* (DzU 2001 nr 62, poz. 627).
- Preliminary List of Sustainable Development Indicators*, Revision 2 (30.01.2004), European Commission, Eurostat 2004.
- Sustainable Development Indicators. Draft Minutes of the Workshop on EU*, Stockholm, 9-11 luty 2004.
- Wskaźniki ekorozwoju*, red. T. Borys, Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999.

SOCIAL INDICATORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary

In this article the sustainable development is interpreted as an integrated order, in which substantial role – apart from economic and environmental order – is played by the social order. The main objective of the study is to identify social indicators of sustainable development. It presents Polish experiences in elaborating sets of these indicators on the country level, at the background of other European Union countries, but also in the context of monitoring by means of indicators, being created right now for two basic, strategic documents of the European Union: the Lisbon Strategy and the EU Sustainable Development Strategy.

There are also presented selected social indicators of sustainable development for the European Union countries. The performed comparative analysis referring to space and time presents the position of Poland with reference to other countries, the mean values for the EU-15, before the accession and the mean values for the European Union in its present shape (25 countries).